

КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ВАЖЛИВА ПІДФУНКЦІЯ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

У ринкових умовах господарювання загальноекономічна роль комерційних банків як основних суб'єктів грошово-кредитних відносин суспільства визначається їхніми можливостями залучати тимчасово вільні грошові кошти та спроможністю ефективно використовувати акумульовані ресурси для задоволення фінансових потреб реального сектора економіки з метою безперервності індивідуальних кругооборотів капіталів підприємств.

Саме від здатності банківської системи забезпечувати потреби суб'єктів господарювання необхідними грошовими ресурсами значною мірою залежить перспективи подолання спаду вітчизняної економіки, який стався у процесі трансформації, та її подальшого зростання.

Загальні тенденції у сучасному розвитку кредитних операцій вітчизняної системи комерційних банків свідчать про суттєві зрушення у обсягах кредитних вкладень в економіку країни, підвищення ролі банківського кредиту в кредитному забезпеченні виробничого сектора необхідними грошовими ресурсами. Останнім часом частка банківських позик у валовому внутрішньому продукті України зросла з 9,3% у 2000 році майже до 20% за листопад 2002 року¹. У структурі фінансування підприємств всього 4,2% припадає на довгострокові зобов'язання². Однак, у США та інших розвинутих країнах, банківські позички складають 61,9% зовнішнього фінансування фірм³. Це свідчить про необхідність посилення роботи комерційних банків у напрямку кредитування суб'єктів підприємницької діяльності, а саме – спрямування кредитних ресурсів на кредитне забезпечення реального сектора економіки. З цього приводу, визначення теоретичних аспектів кредитного забезпечення комерційними банками України суб'єктів господарювання та його практична реалізація, з нашої точки зору, є вкрай актуальним завданням.

¹ Розраховано на основі Бюллетня НБУ №1 – 2002.

² Кредитный рынок сегодня и что нужно делать завтра // Бизнес № 44 (511), 28 октября 2002 г., С.18

³ Мишкин Ф. Экономическая теория денег, банковского дела и финансового рынка. М., 1999, - С. 216 -218

Значна кількість авторів та провідних вітчизняних науковців займаються вивченням питань, пов'язаних із визначенням місця та ролі банківського кредиту в процесах формування фінансових ресурсів суб'єктів підприємницької діяльності; пошуком альтернативних напрямів кредитування, базовими засадами яких є активна взаємодія банківського та реального секторів економіки; виокремленням практичних дій щодо реалізації кредитного механізму. До їх числа слід віднести таких провідних економістів як: Мороз А., Івасів Б., Мочерний С., Савлук М., Гуцал І. та інші. Серед науковців за кордоном окресленим колом проблем займаються Жуков Є., Лаврушин О., Єндророва Н., Єгорова В. Однак, нами пропонується до розгляду питання, пов'язані з обґрунтуванням доцільності розгляду функцій комерційних банків через призму спрямування банківських кредитних ресурсів саме на кредитне забезпечення суб'єктів підприємництва з метою поповнення основного та оборотного капіталу та практичної реалізації механізму кредитного забезпечення підприємницької діяльності.

Таким чином, до основних завдань даного наукового дослідження, котрі мають вирішувати поставлену проблему, слід віднести:

- визначення ролі банківського кредиту у процесах формування фінансових ресурсів підприємств;
- узагальнення теоретичних підходів щодо функціональних проявів сутності комерційних банків;
- теоретичне обґрунтування та виокремлення дефініції “кредитне забезпечення”;
- аргументування механізму практичної реалізації кредитного забезпечення підприємницької діяльності, визначення місця та ролі в ньому НБУ та комерційних банків.

Як свідчить зарубіжний і вітчизняний досвід, суб'єкти підприємницької діяльності на ринку банківських послуг, як правило, виступають у ролі споживачів кредитних ресурсів. Однак, взаємна вигідність ефективної співпраці підприємницьких структур та комерційних банків є очевидна. Збільшення об'ємів кредитних вкладень для установ банківського бізнесу призводить до

збільшення доходності активних операцій у вигляді відсотків за користування позичками. Для економічних агентів кредитне забезпечення виробничої діяльності має подвійний вплив: по-перше – дозволяє покривати свої виробничі витрати з метою неперервності відтворювального процесу; по-друге – стимулює ефективність використання банківських позичок у якості джерела фінансових ресурсів.

У цьому зв'язку, саме неперервність кругообігу капіталу підприємницьких структур є визначальним моментом у розумінні тієї ролі, яку повинне відігравати кредитне забезпечення в процесі розширеного відтворення загалом. Можливість оперативного залучення додаткових ресурсів у вигляді банківських позичок є важливим фактором прискорення індивідуального кругообороту капіталів у підприємств.

Відтворювальний процес, як відомо, відбувається за умов неперервності виробництва. При цьому власне відтворення об'єднує процеси виробництва і обігу в їх неперервному відновленні, забезпечуючи не лише постійне створення сукупного суспільного продукту, але і відтворення системи виробничих відносин.

Із точки зору створення умов безперебійного процесу відтворення, саме належне кредитне забезпечення є визначальним фактором ефективного функціонування суб'єктів підприємницької діяльності на ринку товарів та послуг. Це вказує на провідну роль банківського кредиту у формуванні ресурсів підприємств з огляду на обмежені можливості залучення коштів з інших джерел. Під кредитним забезпеченням підприємницької діяльності, з нашої точки зору, слід розуміти покриття виробничих витрат суб'єктів господарювання за рахунок кредитних ресурсів, що акумулюються банківськими установами і спрямовуються на поповнення основного і оборотного капіталу. Власне, на сьогодні, банківські кредити можуть стати найважливішим джерелом фінансування виробничої діяльності господарюючих суб'єктів. Відтак з'ясуванню теоретичних аспектів сутності цього процесу може сприяти виділена нами дефініція “кредитне забезпечення”, яка відображає

процес спрямування банківських ресурсів саме на забезпечення неперервності відтворення на підприємствах.

На сьогодні, потенціал найбільших банків країни робить принципово можливим вирішення завдання, в певній мірі, простого відтворення і поповнення щорічного вибуття активної частини виробничих фондів. Потрібно мати на увазі, що однією з основних цілей комерційних банків є отримання максимального прибутку. У цьому зв'язку банки зацікавлені в надійних клієнтах, які у відносно короткі строки можуть забезпечити оборот великого об'єму кредитно-інвестиційних ресурсів, повернути основний борг і сплатити банку законну винагороду в вигляді процентів за кредит. Звичайно, що інтереси промислових підприємств, які впроваджують нову продукцію, розходяться з інтересами банків і останні далеко не завжди кредитують такого роду позичальників у зв'язку із досить високим ступенем ризику.

Сутність комерційних банків як суб'єктів економічних відносин проявляється в виконанні ними певних функцій, в тому числі і щодо кредитного забезпечення підприємницької діяльності. Систематичне виконання цих функцій створює той фундамент, на якому базується робота банку. Найчастіше функції банків ототожнюються з їх певними напрямками чи видами діяльності, а то й просто з окремими операціями. Так, С.В. Мочерний вважає, що банкам притаманні такі функції: випуск, купівля і продаж, зберігання, надання в кредит та обмін грошей і цінних паперів; контролювання руху грошових ресурсів, обігу грошей та цінних паперів і внаслідок цього значною мірою здійснення контролю над окремими галузями економіки, їх власністю; надання платіжно-розрахункових послуг підприємствам і населенню та ін.⁴

Втім такий підхід до визначення функцій потребує деякого уточнення, адже функція повинна характеризувати банк як абстрактну економічну структуру з позицій її місця і ролі в економічній системі та впливу на господарські процеси.

⁴ Мочерний С.В. Основи підприємницької діяльності. – Т.: Альмаматер. – 2001. - с.127.

Є.Ф. Жуков виокремлює чотири функції банків, які властиві розвиненим ринковим відносинам: посередництво в кредиті; посередництво в платежах; мобілізації грошових доходів та заощаджень і перетворення їх в капітал; створення кредитних засобів обігу⁵. На нашу думку, виділення мобілізації грошових доходів та заощаджень і перетворення їх в капітал окремою функцією є не зовсім доцільним, адже функція посередництва в кредиті передбачає: з однієї сторони – акумуляцію тимчасово вільних коштів; з іншої – перерозподіл цих коштів у вигляді позичок.

В економічній літературі виокремлюються й інші функції банків, а саме: функцію регулювання грошового обороту, акумуляції коштів, посередництво в операціях з цінними паперами тощо. Регулювання грошового обігу - це функція, що притаманна центральним банкам як представницькому органу державного регулювання економіки. Акумуляція коштів, як вже зазначалося, є складовою (функцією другого порядку) функції посередництва в кредиті. Посередництво в операціях з цінними паперами, на нашу думку, швидше відображає здійснення комерційними банками операцій з цінними паперами.

Враховуючи вище викладене, можна зробити висновок, що комерційні банки, в умовах ринкових відносин, виконують такі основні функції: 1) посередництво в кредиті; 2) посередництво у платежах; 3) випуск кредитних грошей.

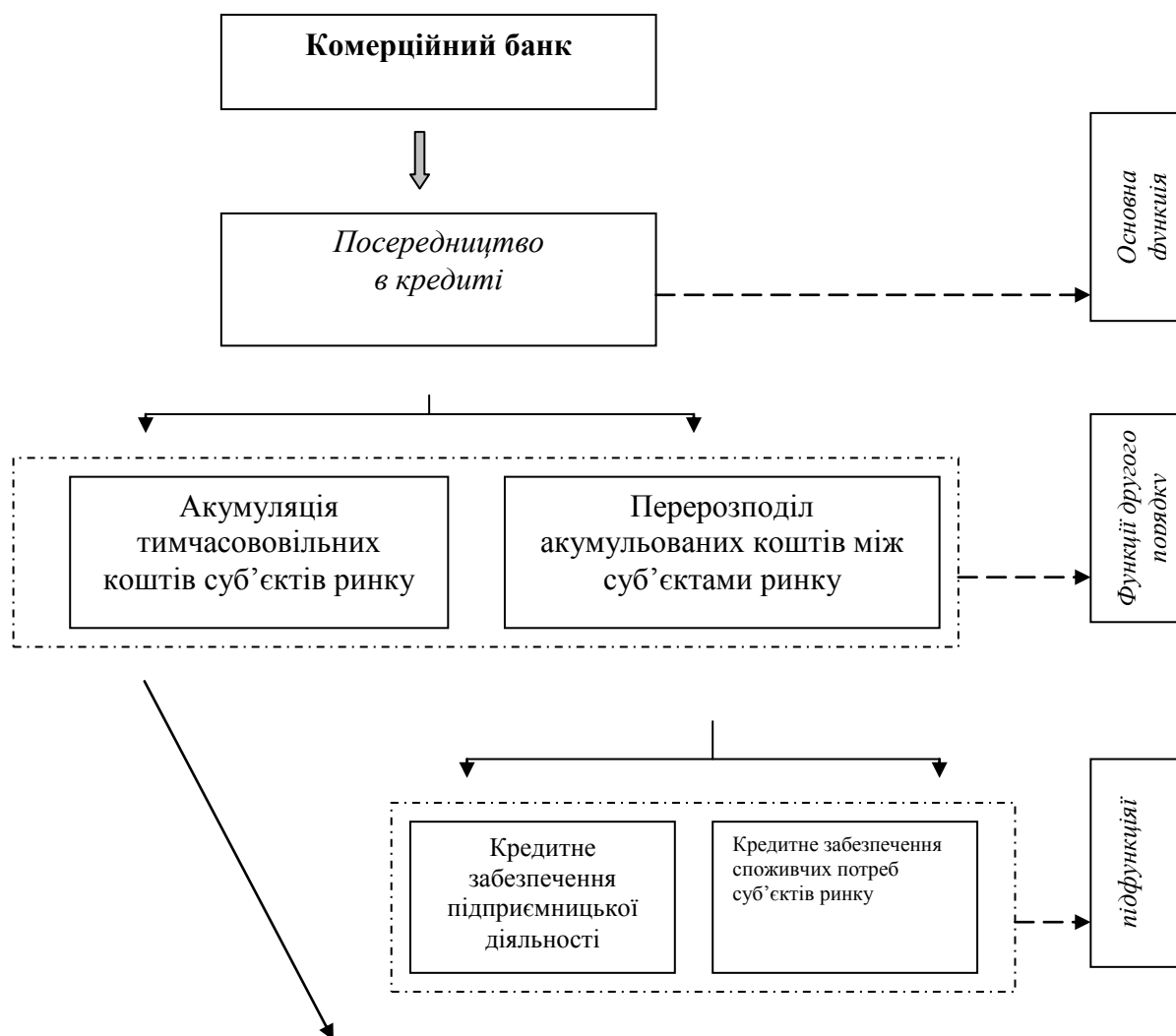
Функція посередництва в кредиті пов'язана з перерозподілом банками грошових коштів, які тимчасово вивільняються у процесі кругообороту капіталів підприємств, а також грошових доходів домашніх господарств (населення). При цьому банки виконують роль посередників між тими суб'єктами економічних відносин, які нагромаджують тимчасово вільні кошти у зв'язку з тим, що їхні надходження в даний момент перевищують витрати, і тими учасниками економічного обороту, які тимчасово потребують додаткового капіталу, так як їхні витрати, навпаки, перевищують надходження.

⁵ Жуков Е. Ф. Банки и банковские операции. – М.: Банки и биржи. - ЮНИТИ, 1997.- с.6.

Економічний зміст функції посередництва в платежах полягає у здійсненні банками розрахунків між різними суб'єктами економічних відносин шляхом перерахування коштів по їхніх рахунках або заліку взаємних вимог.

Функція випуску кредитних грошей полягає у забезпеченні банками на основі кредитно-розрахункових операцій потреб господарського обороту належною кількістю платіжних засобів.

З огляду на значимість функції банків посередництва в кредиті для економічного розвитку і неперервності відтворення особливу увагу, на наш погляд, потрібно зосередити на розмежуванні функції посередництва в кредиті на складові підфункції та визначення ролі кредитного забезпечення підприємницької діяльності у функціонуванні комерційного банку (рис.1.)

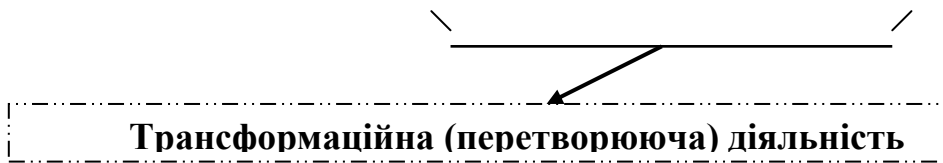

Рис. 1. Складові банківської функції посередництва в кредиті

Слід підкреслити позитивний економічний ефект банківської функції посередництва в кредиті для всіх учасників господарських зв'язків. З одного боку, банки надають власникам тимчасово вільних коштів досить зручну форму їх зберігання у формі різноманітних депозитів, що приносять реальний дохід у вигляді процента та забезпечують належний рівень ліквідності. З іншого – використання кредиту позичальниками сприяє прискоренню обороту капіталів, скороченню витрат виробництва, розширення виробничих потужностей та зростанню прибутків.

Отже, функцію посередництва в кредиті можна розділити на дві функції другого порядку: акумуляцію тимчасово вільних коштів суб'єктів ринку, розподіл та перерозподіл акумульованих коштів між суб'єктами ринку. Функцію другого порядку розподілу та перерозподілу акумульованих коштів, в свою чергу, слід розмежовувати за спрямуванням кредитних коштів та значенням кредитного забезпечення в розрізі суб'єктів ринку: а) кредитне забезпечення підприємницької діяльності; б) кредитне забезпечення споживчих потреб суб'єктів ринку. Реалізація функції посередництва в кредиті банківськими установами через означені складові визначає трансформаційну (перетворюючу) діяльність банків як фінансових посередників.

Не викликає сумнівів, що вибір стратегії розвитку банківської системи повинен бути тісно пов'язаний із реаліями вітчизняної економіки. Як зазначалося, кредитне забезпечення підприємницької діяльності значною мірою впливає на фінансові можливості останніх забезпечувати свої виробничі потреби. Доцільним, з цього приводу, є науково-методична аргументація механізму кредитного забезпечення підприємницької діяльності, визначення місця та ролі в ньому НБУ та комерційних банків.

В економічній літературі значну увагу приділено висвітленню питань, пов'язаних із кредитним механізмом та його практичною реалізацією. Однак, дослідження даного питання зводиться до вивчення або окремих аспектів функціонування кредитного механізму, або його дії на окремих етапах економічного розвитку. Ґрунтовною спробою дослідження теоретичних засад функціонування кредитного механізму, його окремих елементів та їх взаємозв'язку, є обґрунтування даного кола питань Гуцалом І. Так, на думку цього автора, суть кредитного механізму обумовлена змістом і функціями та роллю кредиту як самостійної економічної категорії, організаційною структурою банківської системи та її функціями щодо регулювання кредитних відносин⁶. Метою функціонування кредитного механізму є вплив через практичну реалізацію функцій кредиту на діяльність господарюючих суб'єктів економіки країни у цілому, сприяючи при цьому розширеному суспільному відтворенню відповідно з дією економічних законів.

Кредитний механізм – сукупність принципів, організаційних форм, методів і правил, встановлених законодавством і спрямованих на забезпечення управління кредитом. Це поняття з'явилося в умовах командно-адміністративної економіки в зв'язку з надмірною заорганізованістю кредитних відносин. В певній мірі дублює поняття “кредитна система”. В умовах ринкової економіки останнього досить для виразу відповідного аспекту відносин. Банківська енциклопедія під ред. д.ек. н. Професора Мороза А.М. благодійний фонд “Серце”, 1993 р. с. 152.

На відміну від кредитного механізму, механізм кредитного забезпечення має більш практичний характер та пов'язаний із певними діями банківської системи щодо спрямування кредитних ресурсів на кредитне забезпечення підприємницької діяльності, а відтак стимулювання ділової активності суб'єктів господарювання. Отже, з нашої точки зору, механізм кредитного забезпечення можна визначити як сукупність практичних заходів центрального банку та послідовності дій комерційних банків щодо спрямування тимчасово вільних грошових ресурсів у виробничу діяльність суб'єктів господарювання.

⁶ Гуцал І. Функціонування кредитного механізму в Україні в перехідний до ринку період., Т.- Збруч, 1999. – С.11

Метою функціонування цього механізму як базової основи практичної реалізації кредитного забезпечення є задоволення виробничих потреб суб'єктів підприємництва, а саме – спрямування кредитних ресурсів комерційних банків на формування фінансових ресурсів підприємств.

Механізм кредитного забезпечення підприємницької діяльності можна зобразити наступним чином (рис. 2).

Із наведеної схеми видно, що центральний банк посідає вагомe місце та відіграє значну роль у механізмі практичної реалізації кредитного забезпечення підприємницької діяльності, позаяк використовуючи інструментарій грошово-кредитної політики та здійснюючи регулювання діяльності комерційних банків він має суттєвий вплив на ресурсну базу та кредитну активність останніх. За допомогою встановлення основних нормативів регулювання діяльності банківських установ, провадження нагляду та контролю за комерційною діяльністю банків, центробанк, відповідним чином, обмежує або розширює кредитні вкладення комерційних банків в реальний сектор економіки.

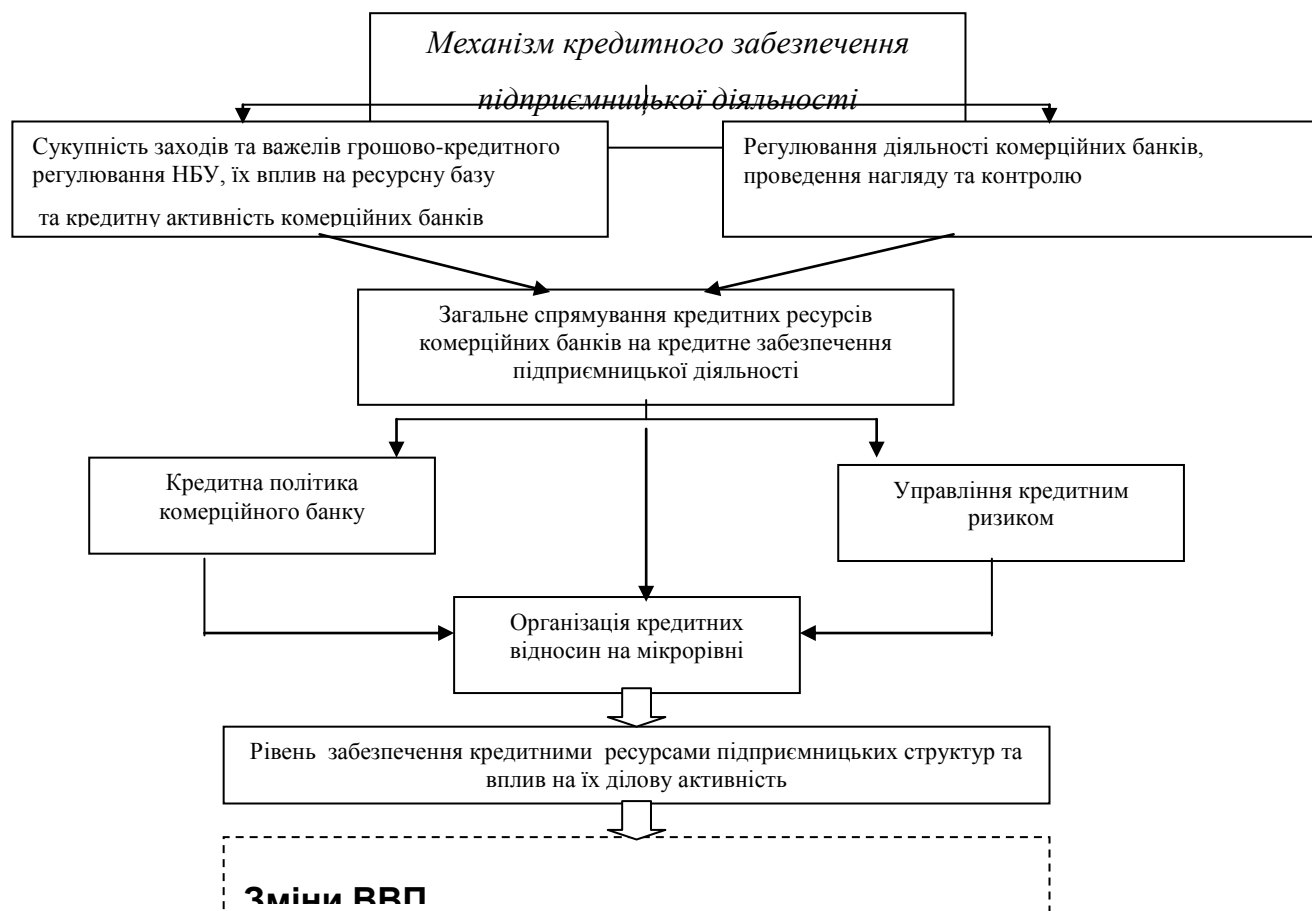

Рис. 2. Примірна схема практичної реалізації механізму кредитного забезпечення підприємницької діяльності.

З нашої точки зору, центральний банк в умовах перехідної економіки, використовуючи економічні та адміністративні важелі, може застосовувати до комерційних банків диференційовані умови – від пільгових процентів за грошові ресурси до диференціації вимог щодо обов'язкового резервування. Так, у деяких розвинутих країнах світу центральні банки використовують певні пільги щодо банківських установ, котрі здійснюють кредитування пріоритетних галузей економіки, або виконують в економічному середовищі чітко виражені соціальні функції (наприклад, кредитування малозабезпечених громадян; кредитування на організацію власного бізнесу тощо).

Комерційні банки у тісному взаємозв'язку із центральними безпосередньо здійснюють практичну реалізацію механізму кредитного забезпечення підприємницької діяльності. В процесі видачі позичок комерційними банками здійснюється спрямування тимчасово вільних грошових ресурсів на виробничі потреби суб'єктів господарювання, а саме: на поповнення основного та оборотного капіталу. За умови ефективного використання кредитних ресурсів суб'єктами господарювання в якості джерела фінансування можливі значні зрушення в обсягах виробництва, котрі в свою чергу позначаються на фінансовому стані суб'єктів господарювання, їхній прибутковості, а відтак - кредитоспроможності. Отже, між результативністю функціонування підприємницьких структур та прибутковістю комерційних банків спостерігається позитивний зворотній зв'язок: збільшення доходності виробничої діяльності суб'єктів господарювання призводить до підвищення прибутковості банківських установ.

На мікрорівні практична реалізація кредитного забезпечення підприємницької діяльності відбувається на основі організації кредитних відносин між комерційними банками та підприємствами за умови ініціювання

цих взаємин саме суб'єктами господарювання. Однак, виважена та гнучка кредитна політика комерційного банку, правильність визначення її пріоритетів у значній ступені впливають на здатність комерційного банку конкурувати на ринку банківських послуг, а отже, на їхні потенційні можливості кредитного забезпечення підприємницької діяльності.

Основними, фундаментальними цілями кредитної політики комерційного банку є забезпечення, з одного боку, умов для задоволення кредитних потреб клієнтів, а з другого – отримання прибутку при забезпеченні належного рівня своєї ліквідності та мінімізації ризиків за здійснюваними операціями.

Кредитний процес як сукупність практичних дій комерційного банку з приводу видачі та погашення позичок як складова механізму реалізації кредитного забезпечення, має передбачати дотримання усіх базових принципів та умов банківського кредитування. Однак, в кожному конкретному випадку здійснення кредитування суб'єкта підприємницької діяльності повинні враховуватись індивідуальні потреби суб'єктів господарювання, а відтак використовуватись диференційовані підходи щодо кредитного забезпечення.

Управління кредитним ризиком на практиці означає встановлення комерційним особливих умов до видачі позичок суб'єктам підприємницької діяльності. Викликає сумніви використання комерційними банками у якості заходу щодо мінімізації кредитного ризику забезпечення у будь-якій формі (товарно-матеріальні цінності, застава рухомого або нерухомого майна тощо). Як свідчить банківська практика із забезпеченням позичок, як правило, виникають певні проблеми, діапазон яких коливається від правильності оцінки вартості майна, його юридично-правового оформлення – до пред'явлення претензій на заставлене майно або кінцевої реалізації для покриття збитків. Для суб'єктів господарювання умова пред'явлення комерційним банком гарантій повернення кредиту у вигляді високоліквідної застави викликає, щонайменше, незручності. Так, при відсутності такої застави кредитні ресурси комерційних банків для суб'єктів господарювання стають абсолютно недоступними. З нашої точки зору, комерційні банки при організації кредитних відносин із суб'єктами

підприємницької діяльності повинні вишукувати альтернативні способи мінімізації кредитного ризику, такі як, наприклад, юридично-правова та економічна участь банку в кінцевих результатах виробничої діяльності клієнта.

В цілому, банки у своїй практиці повинні застосовувати такі економічні важелі, які б задовольняли суб'єктів підприємницької діяльності. Загалом, банківська діяльність повинна базуватися на принципах оптимізації процентної політики, створення та розвитку правового поля організації дієвих кредитних взаємин, диференціації підходів до прийняття відповідних рішень щодо кожного окремого клієнта, розширення спектру банківських кредитних продуктів.

Отже, ділова активність суб'єктів господарювання залежить від рівня їх кредитного забезпечення банківськими установами, від обсягів кредитних вкладень комерційних банків у реальний сектор економіки. Власне, від ефективності реалізації механізму кредитного забезпечення банківською системою в цілому можливі структурні зрушення у процесах розширеного відтворення, а відтак – насичення вітчизняного ринку високоякісними товарами та послугами.

Підсумовуючи вище вказане, слід зауважити, що ринкові перетворення в банківській сфері потребують теоретичного уточнення банківської термінології з метою розробки рекомендацій щодо покращення кредитної роботи банків, оптимізації кредитної та процентної політики, становлення партнерських взаємин між учасниками кредитної угоди. Таким чином, орієнтація банківської системи на кредитне забезпечення підприємницької діяльності та його практична реалізація за допомогою чіткого злагодженого механізму створить сприятливі передумови щодо розвитку економіки загалом.

Анотація

**КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК
ВАЖЛИВА ПІДФУНКЦІЯ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ**

В статті обґрунтовуються теоретичні аспекти кредитного забезпечення підприємницької діяльності в Україні, розмежовується функція комерційних банків посередництва в кредиті на складові підфункції. Автором розглянуто механізм кредитного забезпечення підприємницької діяльності в перехідній економіці, аргументована роль та значення банківської системи у практичній реалізації виокремленого механізму, вплив рівня кредитного забезпечення на ефективність функціонування суб'єктів підприємницької діяльності загалом.